

پنج ویژگی قرآنی معلم نمونه

12 اردیبهشت 1402

در آیین و مکتب اسلام، علم آموزی و معلمی از جایگاه ممتاز و منحصر به فردی برخوردار است. به جرأت می توان گفت که در هیچ مکتب و آیینی به اندازه اسلام به این موضوع اهمیت و بها داده نشده است. آیات و روایات فراوانی که در منابع اسلامی در خصوص تعلیم و تعلم وجود دارد به خوبی گواه بر این مطلب است. در خصوص ارزش و اهمیت حرفه ی شریف معلمی، همین بس که خدای متعال خود را به عنوان معلم انسان معرفی می کند: «أَفْرَأَ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ، الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ، عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ.» [علق، آیات ۳-۵] بخشی از حقوق معلم بر شاگرد

در خصوص لزوم احترام به معلم و رعایت حقوق ایشان از امام سجاد (علیه السلام) این چنین نقل شده است: «حق معلم تو این است که وی را بزرگ شماری، حرمت مجلس وی را نگهداری، نیک به وی گوش سپاری، به وی روی کنی (در کلاس درس روبه روی او بنشینی)، صدایت را بر وی بلند نکنی، به کسی که از وی پرسیده، پاسخ نگوئی تا خود او پاسخ دهد، در حضورش با کسی گفتگو نکنی، نزد او از کسی غیبت نکنی، از گفتار بد در باره ی او جلوگیری کنی، عیب هایش را بیوشانی، خوبی هایش را آشکار کنی...» [۱] در روایت دیگری نیز در خصوص تکریم مقام معلم نقل شده است: «قُمْ عَنِ مَجْلِسِكِ لِأَيِّكَ وَ مُعَلِّمِكَ وَ إِنْ كُنْتَ أَمِيرًا؛ [۲] به احترام پدر و معلمت از جای برخیز هرچند فرمان روا باشی.»

پنج شاخص برتر یک معلم خوب

۱- معلم وارسته و مهذب

همان طور که در ابتدای بحث نیز بیان شد، در فرهنگ اسلامی، علم آموزی از جایگاه ممتازی برخوردار است، ولی از بعضی آیات و روایات استفاده می شود که تهذیب مقدم بر تعلیم است؛ کما اینکه بعضی از آیات قرآن کریم تزکیه را بر تعلیم مقدم شده است: «كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَ يُزَكِّيكُمْ وَ يُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ يُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ؛ [بقره، آیه ۱۲۹] همان گونه (که با تغییر قبله، نعمت خود را بر شما کامل کردیم)، رسولی از خودتان در میان شما فرستادیم تا آیات ما را بر شما بخواند و شما را پاک کند و به شما، کتاب و حکمت بیاموزد و آنچه را نمی دانستید، به شما یاد دهد»، «کلمه (تزکیه) به معنای تطهیر است و تطهیر عبارتست از زایل کردن پلیدی ها و آلودگی ها و اعتقادات فاسد چون شرك و کفر، و زدودن رذیله ای مانند تکبر و بخل و همچنین اعمال فاسد و شنیع چون کشتن و زنا و شرابخواری...» [۳]

در خصوص لزوم احترام به معلم و رعایت حقوق ایشان از امام سجاد (علیه السلام) این چنین نقل شده است: «حق معلم تو این است که وی را بزرگ شماری، حرمت مجلس وی را نگهداری، نیک به وی گوش سپاری، به وی روی کنی (در کلاس درس روبه روی او بنشینی)، صدایت را بر وی بلند نکنی، به کسی که از وی پرسیده، پاسخ نگوئی تا خود او پاسخ دهد، در حضورش با کسی گفتگو نکنی، نزد او از کسی غیبت نکنی، از گفتار بد در باره ی او جلوگیری کنی، عیب هایش را بیوشانی، خوبی هایش را آشکار کنی تقدم تزکیه بر تعلیم ما را به این مطلب رهنمود می سازد که یک معلم خوب قبل از آنکه به فکر آموزش متربیان باشد، باید در فکر اخلاق و منش و تربیت دینی آنان باشد، و این مهم نیز میسر نمی شود مگر

آنکه معلم خود شخصی وارسته و دوستدار پاکی و تهذیب اخلاق باشد.

۲- حریص و دلسوز

یکی دیگر از ویژگی و شاخص های معلم شایسته، دلسوزی و حریص بودن نسبت به شاگردان است، این ویژگی در معلمان موجب می شود هیچ گاه در امر تعلیم شاگردان کم کاری نکنند، به همین جهت دغدغه مندانه به آموزش آنها مبادرت می ورزند، این ویژگی ممتاز را خدای متعال در خصوص برترین پیامبر خود که نمونه بارز یک معلم شایسته است این چنین به کار برده است: «لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ.» [توبه، آیه ۱۲۸]

۳- سعه صدر و تحمل بالا

بدون شک شغل معلمی، حرفه است که در نوع خود دارای سختی های فراوانی است، چرا که انتقال دانش به دیگران و تربیت اخلاقی شاگردان به راحتی و سادگی میسر نمی شود، از این رو یک معلم شایسته به خوبی می داند، که موفقیت و تأثیر گذاری در این مسیر بدون داشتن صبر و سعه صدر امکان پذیر نیست، به همین جهت است که موسی نبی (علیه السلام) نیز برای موفقیت در مسیر تعلیم و تربیت امت خود از باری تعالی سعه صدر را طلب می فرماید: «قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَ يَسِّرْ لِي أَمْرِي وَ احْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي.» [طه، آیات ۲۸-۲۵]

۴- رأفت، مهربانی و حسن برخورد

یک معلم خوب در کنار صلابت و جدیت، شخصی مهربان و دلسوز است. جدیت و قاطع بودن او هیچ گاه مانع از مهرورزی و دلسوزی او نسبت به شاگردان نمی شود، حسن برخورد و روحیه شاد، و زبان خوش معلم می تواند شاگردان را مجذوب ادب و اخلاق معلم کند، در واقع این رأفت و مهربانی است که در کنار تخصص و علم آموزی قدرت جذب معلم را دو چندان می کند، اگر یک معلم به خوبی از عنصر مهربانی و حسن خلق استفاده نکند چه بسا شاگردان از چنین معلمی گریزان خواهند بود؛ کما اینکه این مطلب در خصوص انبیای الهی نیز صادق بوده است: «فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا الْوَلَبِ لَآتَفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ؛ [آل عمران، آیه ۱۵۹] به (برکت) رحمت الهی، در برابر آنان [مردم] نرم (و مهربان) شدی! و اگر خشن و سنگدل بودی، از اطراف تو، پراکنده می شدند.»

یکی دیگر از ویژگی و شاخص های معلم شایسته، دلسوزی و حریص بودن نسبت به شاگردان است، این

ویژگی در معلمان موجب می شود هیچ گاه در امر تعلیم شاگردان کم کاری نکنند، به همین جهت دغدغه مندانه به آموزش آنها مبادرت می ورزند، این ویژگی ممتاز را خدای متعال در خصوص برترین پیامبر خود که نمونه بارز یک معلم شایسته است این چنین به کار برده است: «لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ» [توبه، آیه ۱۲۸]

۵- متعهد، متخصص، خستگی ناپذیری و کوشا

خستگی، تنبلی و سستی هیچ گونه سنخیتی با موفقیت در امر آموزش ندارد، به همین جهت معلمانی که در مسیر آموزش و تربیت متربیان زود خسته و سست می شوند هیچ گاه نمی توانند به موفقیت لازم در امر آموزش نائل آیند، یک معلم خوب باید خود را مجهز به سلاح تخصص و تعهد کند؛ چرا که با داشتن این عناصر است که می تواند خود را به موفقیت نزدیک کند.

سخن آخر

معلمی شغل انبیاء است، در پرتو آموزش و تربیت معلمان وارسته است، که جامعه متمدن و توسعه یافته شکل می گیرد، به همین جهت لازم است، جایگاه معلمان را پاس بداریم و قدردان زحمات بی دریغ آنان باشیم.

پی نوشت ها:

[۱]. من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۶۲۰. «وَحَقُّ سَائِسِكَ بِالْعِلْمِ التَّعْظِيمِ لَهُ وَ التَّوْقِيرُ لِمَجْلِسِهِ...»

[۲]. تصنیف غرر الحکم و دررالکلم ص ۴۳۵، ح ۱۱۷.

[۳]. ترجمه المیزان، ج ۱، ص ۴۹۶.